

RESEARCH ARTICLE

Uzbek Translations Of Ogahiy's Persian Poems

Ergash Ochilov

Professor, Head of Department, Doctor of Philological Sciences Institute of Uzbek Language, Literature and Folklore, Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan Tashkent, Uzbekistan

VOLUME: Special Issue 2026

PAGE: 43-48

Copyright © 2026 European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, this is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-Share Alike 4.0 International License. Licensed under Creative Commons License a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

The article analyzes the poetic and prose translations of Ogahiy's Persian poems made by various translators and researchers, highlighting their achievements and shortcomings.

KEY WORDS

Bilingualism, tradition, originality, translation, ghazal, chronicle, meter (repeating refrain), mastery.

INTRODUCTION

Ўзбек адабиётида зуллисонайлик ўзининг узоқ тарихий илдиэларига эга. Ислон дини билан бирга араб тили, фани ва адабиёти ҳам кириб келгач, олиму адиблар араб тилида ҳам ижод қила бошладилар. Бухоро, Самарқанд, Хоразм, Тошкент адабий мухитларида X–XI асрларда кўплаб маҳаллий шоирлар араб тилида ҳам қалам тебратишган. Жумладан, Мансур ас-Саолибийнинг “Йатимат ад-дахр фи маҳосин аҳл ас-аср” (“Аср аҳлининг фозиллари ҳақида замонасининг дурдонаси”) тазкирасининг тўртинчи қисмида 47 та бухоролик ва 7 та хоразмлик арабийнавис шоир хусусида маълумотлар ва уларнинг асарларидан намуналар келтирилган [3,]. Ёқут Ҳамавий “Мўъжам ул-удабо”да 21 нафар Хоразм адабий мухити намояндалари тўғрисида маълумот беради [11,233]. Гарчи асарларидан намуналар келтирилмаган бўлса-да, Абдулкарим Самъонийнинг “Ал-ансоб” (“Насбанома”) асарида ҳам 30 га яқин бухоролик, самарқандлик, шошлик, фарғоналик, насафлик шоир адиблар номи тилга олинади [1]. Абу Наср Форобий, Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино, Маҳмуд Замахшарий сингари қомуний алломалар ҳам бу тилда илмий асарлар ёзибгина қолмай, бадиий ижод намуналарини ҳам

яратганлар.

IX аср бошида сомонийлар ҳокимиятининг ўрнатилиши билан форс тилининг мавқеи кучая бошлади – у бадиий адабиёт тили бўлиб қолди. Хоразмий, Лутфий, Навоий, Бобур, Фузулий, Машраб, Сўфи Оллоёр, Убайдий, Фазлий, Амирий, Нодира, Муҳнис, Огаҳий, Мужрим-Обид, Гулханий, Муқимий, Табибий, Қомил, Рожий, Мажзуб, Ҳамза, Фитрат, Айний каби кўпдан-кўп шоир адиблар ўзбек ва форс-тожик тилларида маҳорат билан қалам тебратганлар.

Асосий қисм. Мумтоз сўз санъатимиздаги асрларни бўйлаб келган зуллисонайлик анъанани давом эттирган ва ривожлан-тирган икки тилли забардаст шоирлардан бири Огаҳий бўлиб, унинг ўзбек тилидаги “Таъвиз ул-ошиқ” (“Ошиқлар тумори”) деган воқеанига илова қилинган “Ашъори форсий” (“Форсий шеърлар”) мажмуаси 22 ғазал, 5 мухаммас, 1 мусамман, 1 муножот ва 23 воқеа муносабати билан ёзилган 36 таърихдан иборат. Бу мўъжаз меросдан танлаб олинган 4 ғазал, 2 мухаммас ва 1 мусамман дастлаб “Таъвиз ул-ошиқин” нашрида насрий таржима-си билан эълон қилинган

[10,591-602]. Шоир олти жилд-лик асар-ларининг 2-жилдида эса 7 ғазал, 1 мухаммас насрий ба-ё-ни би-лан берилган [9,378-395]. Абдулла Аҳмедов Огаҳийнинг фор-тсий меросига бағишланган мақоласида унинг қатор шеър-ла-т-рини, асосан ғазаллари ва қатор байтларини бармоқ вазнида шеър-рий таржима қилиб келтиради [5,118-125]. Бу меросдан на-му-налар Абдулла Ўрозбоев томонидан ҳам таржима қи-лин-ган [8]. Ниҳоят таниқли шоир ва мутаржим Матназар Абдул-ҳа-ким ҳамюртининг "Ашъори форсий"сининг тўлиқ таржимасини амал-т-га оширди ва уни қўлёзма нусхаси билан бирга нашр эт-тир-т-ди [4,208 – 269]. (Биз бу ерда асосан унинг таржималарини таҳ-т-лилга тортамиз, айти пайтда қиёс учун бошқа тар-жи-ма-лар-га ҳам мурожаат қиламиз).

М.Абдулҳакимнинг Огаҳийга алоҳида муҳаббати бўлиб, бу-юк салафининг руҳидан тарбия топган маъносида ўзини увайсий деб ҳисобларди: "Бизнинг маънавий (увайсий) устозимиз – Мав-лоно Огаҳийдир" [7,129], – дер эди лутф этиб. "Огаҳийни шу даражада яхши кўрар эдиларки, ҳатто номларини ҳам эъзоз-лаб, меҳр билан тилга олардилар" [7,196], – деб ёзади шоир Маҳ-т-муд Ражаб. Бу бежиз эмас. Чунки у бу буюк ватандоши иж-т-ди тадқиқи, таржимаси ва тарғиби билан бир умр шуғулланди. Бу йўналишдаги мақола ва таржималарини тўплаб, ҳатто "Ман-т-гу-лик жамоли" (Хоразм: Маъмун академияси, 2009. Мазкур ки-т-об-га Огаҳий "Ашъори форсий"сининг қўлёзмаси илова қилин-ган) номи билан алоҳида китоб ҳам қилган эди. Ўз навбатида, за-мондошлари ҳам уни фаолияти ва ижодини улуғлаб, Ога-ҳий-га ўхшатардилар. Жумладан, шоир ва журналист Эрпўлат Бахт шундай ёзади: "XIX асрда яшаб ижод қилган Муҳаммадризо Эрниеъбек ўғли Огаҳий ҳазратларидан сўнг Хоразм адабий му-ҳи-тига фидойилик билан етакчилик қилиш бахти ҳозирча фа-қат Матназар Абдулҳакимгагина насиб этди" [7,167].

Шу ўринда таъкидлаб ўтиш жоизки, М.Абдулҳаким Огаҳий асар-лари таржимасига катта тайёргарлик билан киришган. Чунки бунгача у Паҳлавон Маҳмуд ва Нажмиддин Кубро рубо-ий-лари, Мирзо Бедил ғазаллари таржимаси орқали Шарқ шеър-ри-яти таржимасида катта тажриба тўплаган ва муайян дара-жа-да малака ҳосил қилган эди. Шунинг учун ҳам у ҳар бир шеърни ўз вазнида таржима қилишга ва қофия тизимини деярли сақ-лаш-га интилади. Бу борада унга Огаҳий форсий шеърларининг

нис-батан содда услубда ҳамда ҳазаж ва рамал каби туркий шеър-ри-ятда машҳур енгил вазнларида ёзилгани ҳам қўл келган. Жум-ладан, Амирийнинг "Лаб уюр такаллумға, зулфни паришон қил!" мисраси билан бошланадиган ғазалига форсийда қилган қу-йи-даги татаббуси ҳазажи мусаммани солими абтар (фоилун ма-фоийлун фоилун мафоийлун – V – / V – – – / – V – / V – – –) ваз-нида ёзилган бўлиб, таржимон уни ўз вазнида жаранглатиб тар-жима қилади:

Карда ҳар нафас зоҳир жонфизо табассумҳо,

Мавжи чашмаи кавсар аз лабат намоён кун [10,596].

Таржимаси:

Ҳар нафас аён айлаб жонфизо табассумлар,

Кавсар чашмаси мавжин лабингда намоён қил [4,216].

"Огаҳийнинг форсий мероси" номли мақоласида А.Аҳмедов бу байтни қуйидагича таржима қилган эди:

Ҳар нафас зоҳир айлаб жонфизо табассумлар,

Кавсар сувин мавжини лабингда намоён қил [5,121].

Кўриниб турибдики, М.Абдулҳаким таржимасида фақат иккита сўз ўзгарган: "зоҳир" сўзи "аён", "сувин" сўзи эса "чашмаси" билан алмаштирилган, холос. Демак, кейинги таржимада олдингисидан фойдаланилган. Лекин ҳар икки таржиманинг ҳам биринчи ва иккинчи рукнларида вазний сакталиклар мавжуд.

Биз айти байтни мана бундай таржима қилдик:

Ҳар нафас жон олғувчи шўх табассумлар айлаб,

Лабда чашмаи кавсар мавжини намоён қил.

Мана бу ғазал эса ҳазажи мусаммани солим вазнида ёзил-ган бўлиб, уни ҳам моҳир мутаржим ўз вазнида қойил-ма-қом қи-либ таржима қилган:

Шабу рўз орзуям буд бўси лаъли нўшинаш,

Биҳамдуллоҳки, ҳосил шуд маро ин муддао имшаб [9,385].

Таржимаси:

Кеча-кундуз унинг лаъдидан ўпмак эрди орзуим,

Биҳамдуллоҳки, ҳосил бўлди, не бахт, муддао бу тун [9,215].

Бизнинг таржимамизда бу байт мана бундай чиқди:

Асалдай лабларидан бир ўпиш орзум эди доим,

Худоба минг шукурки, бўлди ҳосил муддао бу тун.

Туркий шеъриятда кенг қўлланилган рамали мусаммани мақ-сур вазнида яратилган “омад баҳор” (“келмиш баҳор”) ра-диф-ли ғазал таржимаси ҳам худди ўзбек тилида ёзилгандай жу-да ғўзал чиққан:

Азми сайри боғ кун, эй гулўзор, омад баҳор,

Карда сад файзи тароват ошкор, омад баҳор [9,385].

Таржимаси:

Боғу бўстон сайрига чиқ, гулўзор, келмиш баҳор,

Айлабон минг-минг тароват ошкор, келмиш баҳор [4,220].

Бу ғазални Абдулла Ўрозбоев ҳам қиёмига етказиб тар-жи-ма қилган:

Сайри боғ қилғил бу дам, эй гулўзор, келмиш баҳор.

Юз тароват бирла файзи ошкор келмиш баҳор... [8]

Абдулла Аҳмедов эса уни 14 ҳижоли бармоқ вазнида тар-жи-ма қилади:

Боғ сайрига борғил, эй гулўзор, келмиш баҳор,

Юз хил файзу тароват қилиб ошкор келмиш баҳор [5,122].

Кўриниб турганидек, байтнинг иккинчи мисраси 15 хи-жо-ли бармоққа айланиб кетган. Умуман, ғазал таржимасида 14, 15, 16 ҳижоли бармоқ вазнлари аралшиб кетган.

Бу ғазал таржимасида биз ҳам қаламимиз кучини синаб кўр-дик:

Чиқ чаман сайрига, эй гул юзли ёр, келмиш баҳор,

Айлабон файзу тароват ошкор келмиш баҳор.

Шу билан бирга, арузни яхши билмагани учун М.Абдул-ҳа-ким кўплаб вазний сакталикларга ҳам йўл қўйганини таъ-кид-лаб ўтиш керак. Деярли ҳар бир таржимада аруз ва бармоқ вазн-лари аралшиб кетганини кўриш мумкин. “Қил” радифли ға-зал таржимаси бунинг ёрқин далилидир. Қатор ғазалларни ваз-нини ўзгартириб таржима қилади. Чунончи, “Ё Раб, ба ҳаққи мар-табаи ашки охи мо”, “Эй дил, зи чарх ком таманно макун, абас” мисрали ғазаллар 14 ҳижоли вазнда ёзилган бўлиб, улар-ни 16 ҳижоли вазнда ўзбекчалаштиради [4,208]. Ҳолбуки, шакл ўз-гариши билан шеърнинг ритми, оҳанги

ҳам ўзгаради, шунга яра-ша, унинг эстетик таъсири ҳам ўзгача бўлади. Шунинг учун шеър-ни ўз вазнида ёки муқобил вазн билан таржима қилган тар-жимонлар ҳамиша муваффақият қозонганлар. Ҳатто узоқ тил-лардан таржимада ҳам аслиятга ритм ва оҳанг жиҳатидан яқин вазнлар изланиши сир эмас. Яқин тиллардан таржимада эса бу муаммо бирмунча осон ҳал этилади. Чунки уларнинг ада-би-ёти кўпинча муштарак анъаналар асосида ривожланади, шеър-иятида бир хил ўлчов амал қилади. Айни жиҳатдан, фор-сий-дан ўзбекчага шеър-ий таржимада вазн муаммоси бўл-мас-лиги керак. Чунки ҳар иккала тилдаги шеърият ягона шеър-ий ти-зим – арузда ривожланган. Форсий сўз санъаткорлари бу шеър-ий тизимнинг қайси вазнларидан фойдаланган бўлсалар, за-бар-даст ўзбек шоирлари ҳам улардан истифода этганлар. Хусусан, Алишер Навоий ижодида арузнинг деярли барча баҳр ва вазнлари маҳорат билан қўлланганлигини кўраимиз. Бундай ша-роитда арузни аруз билан беришнинг ўзи етарли эмас, балки “шеър-ий вазни ҳам ўзгартирмай таржима қилиш” керак, чун-ки “вазни салгина ўзгартиришнинг ўзи ҳам таржиманинг даст-лабки нуқсони бўлади, деб ҳисоблаймиз” [6,226].

Баъзи ғазалларни эса қисқартириб таржима қилади. Маса-лан, “Худовандо, ба ишқат кун баланд охи саҳаргоҳам” мисраси би-лан бошланадиган ғазал 17 байтдан иборат бўлиб, таржимон унинг 15 байтини таржима қилган [4,218-219; 254-255]. Ёки “кунад бози” радифли 11 байт-ли ғазал таржимада 10 байтга ай-лан-ган [4,224; 258-259].

Вофир ва комил баҳрларида йигирма ҳижолик вазнлар ҳам бор-ки, мумтоз шоирларимиз уларни ҳам тажриба қилиб кўр-ган-лар. Жумладан, оғаҳийнинг ҳам “Эй аз сари ту...” деб бош-ла-на-диган ғазали ана шундай чўзиқ ҳижоли вазнда яратилган бў-либ, М.Абдулҳаким уни 16 ҳижолик ҳазажи мусаммани солим ваз-нига солиб ўгиради.

М.Абдулҳаким таржималарида баъзида нопозетик сўзлар (ба-жарди каби), шева намуналари (дегиш, бизим, соб каби)га ҳам дуч келамиз. Баъзида ўзбекча бўлмаган сўз ва иборалар уч-рай-ди (“бўса нақдин эҳсон қил”).

Истилоҳ ва тушунчаларни (ибрат, айман, таҳқиқ изтироб, та-жаллийгоҳ ва ҳоказо) баъзида ё тушириб қолдиради, ё ўз-гар-ти-риб кетади, ё таржима қилиб оладики, бу ҳам тўғри эмас. Баъ-зи-да таржима жараёнида муҳим сўзлар тушиб қолади. Жум-ладан, қуйидаги ғазал таржимасида ҳомийлик маъносидаги соя сўзи қўланкага айланадики, бу

Ўзини оқламайди:

Аз жаври чарх ба ту гурезем, чунки нест
Жуз сояи жаноби ту бар сар паноҳи мо [4,47].

Таржимаси:

Бош олибон чарх жавридан қочиб чиқиб кетар эсак,
Кўланканг, оҳ бўлур бизим бошимиза паноҳимиз [4,208].

Ҳолбуки, айна байтни мана бундай таржима қилиш мумкин
эди: Бу чарх жафосидан қочиб, сенга урармиз бош,

Лутфингнинг сояси, чунки бошда паноҳимиз.

Маълумки, шеърда радифнинг аҳамияти катта. У
оҳангдорликни таъминлаб, шеърнинг ўзига хос
мусиқасини юзага келтиради ва кўп ҳолларда асарнинг
ички мазмуни, моҳи-яти, асосий маъносини ўзида акс
эттиради. Лекин таржимада ра-дифни беришнинг ҳамиша
ҳам иложи топилавермайди. Шунинг учун кўпинча радиф
мазмун мисралар орасига синг-ди-риб юборилади.
Чунки таржима тили имкон бериши-бер-мас-ли-гидан
қатъи назар, радифни сақлаб қолишга уриниш
шакл-боз-ликка олиб келиши ҳам мумкин. Радифни акс
эттириш им-ко-ни топилганда эса бундан таржима кўп
нарсга ютади. Огаҳий-нинг “Ҳусн аҳли” ғазали
таржимасида М.Абдулҳаким томо-ни-дан радиф нотўғри
танлангани қатор хато ва ғализликларнинг ке-либ
чиқишига сабаб бўлган. Чунончи:

Зиҳи аз ҳуснат аҳли ҳуснро зебо жамолиҳо,
Зи ишқат ошиқонро пояйи соҳибкамолиҳо [9,379].

Байтнинг мазмуни: “Сенинг беқиёс ҳуснинг туфайли ҳусн
аҳли гўзал жамол соҳибига айланди ва сенинг ишқинг
туфайли ошиқ-лар камол соҳиби мақомига эришдилар”
бўлиб, у қу-йидагича таржима қилиниши керак эди:

Сенинг ҳуснинг сабаб ҳусн аҳлига зебо жамолликлар,
Сенинг ишқингдан ошиқ аҳлига соҳибкамолликлар.

М.Абдулҳаким эса мана бундай таржима қилишни маъқул
кўради:

Олибдур зеб зеболар сенинг ҳусну жамолингдин,
Камол топмишки, ишқ аҳлининг ишқи чун камолдингдин
[4,213].

Кўриниб турганидек, матлада бу ўзгариш билинмаган.

Лекин баъзи байтларда яққол кўзга ташланиб қолган.

Ба завқи шахди васфи лаъли гўёйи равонбахшат,
Забонҳо ҳамчу тўти ёфта ширин мақолиҳо [9,379].

Байтда ифодаланган: “Жон бахш этувчи ширин сўзли
ла-бинг васфининг ширинлиги завқидан тиллар тўти каби
ширин сўз айтувчи бўлди” деган мазмун унинг насрий
баёнида ҳам, М.Абдулҳаким таржимасида чиқмаган.
Насрий баёнда ўқиймиз: “Лаълингнинг завқли ширин
сўзлари билан гўё кишига жон бағишлайсан. Тўти қандай
ширинмақол бўлса, сенинг тилинг ҳам шундай шириндир”.
Кўриниб турганидек, аслиятдаги “Маъ-шу-қанинг
эшитганга жон бағишлайдиган ёқимли сўзловчи ла-би
таърифнинг шахди завқидан барча тиллар тўти каби
ши-рин сўзловчи бўлди”, – деган мазмун Субутой
Долимовнинг нас-рий баёнида чиқмаган. Баёнда чиқиши
қийин бўлган маъ-но-нинг шеърга солиш қанчалик
қийинлигини энди тасаввур қи-ла-веринг! Аслида
таржима қилинажак матнни аввало тар-жи-мон ёки
табдил қилувчининг ўзи яхши тушуниб олиши керак. Ўзинг
маъносини тушунмаган матнни тўғри талқин
қилол-май-сан-да. М.Абдулҳаким таржимасида ҳам айна
ҳолни кўрамиз:

Сени васф айлабон машқин бажарди барча булбуллар,
Томиб чак-чак асал ҳар чаҳчаҳинда шахд мақолингдан
[3,213].

Кўриниб турганидек, шоир-таржимон байтни ниҳоятда эр-
кин талқин қилади. Унинг эркин таржима принципига амал
қи-ли-шини И.Исмоилов ҳам қайд этиб ўтган эди (7,188).
У аввало байт мазмунини бутун теранлиги ва нозиклиги
билан тушун-ма-ган. Шундай бўлгач, уни тўғри таржима
қилолмаган. “Сени васф этгани учун булбуллар ҳар чаҳчаҳ
қилганда тилидан бол тў-килади”, деб қўя қолган.

Аслида байтни мана бундай таржима қилса, аслиятга
қо-йим-мақом бўлар эди:

Сўзи жон бахш этувчи бол лабинг завқида ҳар доим
Мисоли тўти бу тиллар топар ширинмақолликлар.

Ёки: Ба дарди доғи ҳижронат касе к-ў мубтало гардад,
Давояш нест жуз шому сахар дилсўз нолиҳо [9,379].

Байтнинг мазмуни: “Ҳар кишики сенинг ҳижронинг доғи
дардига мубтало бўлса, унинг давоси шому сахар дилни

ёқувчи нолалардан бошқа эмас”.

Бу ерда таъкидлаб ўтганимиздек, “бажармоқ” сўзи поэтик матнга тушмаган. А.Аҳмедов таржимасида ҳам шу ҳолни кўрамиз:

Эй кўнгул, жону тан бирла бажар ёр фармонини,

Зорланиб юрма асло, бузса аҳд паймонини [5,119].

М.Абдулҳаким мана бу байтни ҳам ўзича тўқиб-бичган:

Фироқинг дардига ҳар кимки ногоҳ мубтало бўлса,

Даво топмайди, бир топса топар оби зилолингдан [4,214].

Ҳижрон доғига мубтало бўлганнинг кеча-кундуз жонўртар нола тортишдан бошқа давоси йўқ деган иккинчи мисрани фа-қат маъшуқанинг лабидан даво топади деб таржима қилади.

Биз эса айни байтни қуйидагича талқин қилишни маъқул топдик:

Фироқинг дарди доғига агар ким мубтало бўлса,

Давоси туну кун дилсўз фиғону бемажолликлар.

М.Абдулҳаким буюк сўз санъаткори шеърларини бир қадар эр-кин қилади. Лекин бу эркинлик баъзида ўзининг ижобий на-ти-жасини берса, баъзида аксинча аслият мазмунини ўз-гар-ти-риб юборишга сабаб бўлган.

Маълумки, Эркин Воҳидов исёнкор рус шоири Сергей Есе-нин шеърлари таржимасига ижодий ёндашиб, уларни бир қа-дар эркин талқин қилиш йўлидан борган эди. Натижа унинг шеър-лари ўзбек тилида жаранглаб чиқиб, ўқувчилар ўртасида кат-та шуҳрат қозонди. М.Абдулҳаким ҳам Огаҳий шеърлари тар-жимасида айни усулни қўллашга ҳаракат қилади. Бу ҳақда унинг ўзи шундай деган эди: “Мен Эркин Воҳидовнинг ижоди ва бой тажрибасига қойил қоламан ва унинг таржима услубини ўр-гандим. Шоир менга сўзларни таржима қилишни эмас, балки асарнинг руҳини ўқувчига етказишни ўргатди” [7,219]. Лекин Шарқ шеърятининг анъанага айланган тимсоллар тизими ва таш-беҳлар силсиласи мавжудки, таржима жараёнида уларни ту-шириб қолдириш, ўзгартириш ёки таржима қилиб олиш ўзини оқламайди.

Таржима бу – сўз ижодкорлиги деб бежиз айтишмаган. Ма-ҳо-рат билан топилган биргина сўз таржиманинг ҳуснини очиб юбо-риши, аксинча, ноўрин қўлланган бир сўз матн мазмунини хи-ралаштириши, ҳатто бузиши,

сохталаштириши мумкинлиги маъ-лум. Ҳар қандай таржимани ана шундай топилма сўзлар безайди. А.Аҳмедов эса ўз таржималарида баъзида ноўрин сўзлар ишлатади. Чунончи:

Макун таҳқири риндон, зоҳидо, к-аз тоати ноқис,

Ба даргоҳи илоҳи хуштар ояд лоуболиҳо [9,379].

Байт мазмуни: “Эй зоҳид, тоатида қусур бор деб риндларни таҳқирлама, илоҳий даргоҳда уларнинг ана шу бепарволиклари кўпроқ мақбул ҳисобланади”. Бу ерда “тоати ноқис” сўзининг “тоати оз”га, “макун таҳқир” иборасининг “сўкма”га айланиши маъқул эмас.

Тоати оз деб зинҳор риндларни сўкма, зоҳид,

Тангри ҳам хуш кўргуси риндларнинг ибодатин [5,123].

Мазкур байтни мана бундай таржима қилиш мумкин эди:

Қусурли тоати деб, этма таън ринд аҳлига, зоҳид –

Ки, даргоҳи илоҳийга келар хуш лоуболликлар.

М.Абдулҳаким Паҳлавон Маҳмуд рубоийлари таржимасида уларни имкон қадар ўзбекчалаштиришга, форсий-арабий сўз-лар-ни тўла таржима қилишга интиланган эди. Огаҳий ғазаллари таржимасида унинг бу принципдан воз кечиб, Жамол Камол каби архаик сўзларни кўп қўллаши. баъзида ҳатто суиистеъмол қилишини кўрамиз (алкан, нуқл, бода. асбоб, ноб, беҳоб, ризвон, жонфизо, сарви озод, ораз, лоуболи, мақол, фараҳ, бешумор, та-рах-ҳум, ид, даҳр, абри баҳор, гулўзор ва ҳоказо). Бу ҳол тар-жи-ма-ни тушуниш даражасини қийинлаштиради.

Маълумки, таърих муҳим воқеа-ҳодиса, масалан, подшоҳ-лар-нинг тахтга чиқиши, машҳур кишиларнинг туғилиши ва ўли-ми, ҳашаматли бино-иншоотларнинг қурилиши, китоблар таъ-лифи билан боғлиқ саналар абжад ҳисобида кўр-са-ти-ла-ди-ган шеърӣ жанр. Таърихда шундай сўз ва иборалар опиб қўл-ла-надики, уларни ташкил этган араб ҳарфларининг абжад ра-қа-ми қўшиб ҳисобланганда маълум бир сана келиб чиқади. Са-на-ни билдирадиган сўз ёки ибора таърих моддаси, уларни таш-кил этган ҳарфларнинг абжад бўйича йиғиндиси жумал дейилади.

Одатда, таърих жанридаги шеърлар назмӣ таржима қи-лин-майди. Матнда уларнинг асли келтирилиб, кейин насрий ба-ёни берилади ва таърих моддаси бўлиб келган сўз ёки ибо-ра-га изоҳ берилиб, у ифодалаган сана

кўрсатилади. Чунки таърих мод-ти-даси таржима қилинганда, ундан аслиятда келтирилган са-на чиқмайди. М.Абдулҳаким эса, айтиб ўтганимиздек, шоир-нинг 23 мавзудаги 36 та таърихнинг барчасини шеърий тар-жи-ма қилади. Лекин у ўз таржималарида таърих моддаларини ай-ти-нан қолдириб, матн ости ҳаволасида улар ифодалаган санани кел-тиради. Ҳолбуки, изоҳда айна сўз ва ибораларнинг тар-жи-ма-сини ҳам бериш керак эди. Таърих моддаси таржимада кел-ти-рилганда эса унга изоҳ беради.

Хулоса. Матназар Абдулҳаким қўшқанот ижодкорлардан бў-либ, унинг бир қаноти шеърият бўлса, иккинчи қаноти тар-жи-ма эди. Албатта, у публицистика ва адабиётшунослик билан ҳам шуғулланган, лекин оригинал ижод ва таржима фаолият-и-нинг икки асосий йўналиши эди, десак янглишмаймиз. У Паҳ-ла-вон Маҳмуднинг 450, Нажмиддин Кубронинг 26 рубойи, яна Маж-дид-дин Бағдодий ва Абулвафо Хоразмий рубойлари, Мир-зо Бедилнинг 200 дан зиёд ғазали, яна Мунис, Огаҳий, Ко-мил, Рожий, Табибийларнинг турли жанрдаги асарларини тар-жи-ма қилган. Умрининг охирида у шундай деган экан: "Паҳла-вон Маҳ-муд рубойларини, Огаҳийнинг "Ашъори форсий"сини тар-жима қилиб тамомладим. Энди, Худо умр берса, рус тили-да-ги билимимни синаб кўрмоқчиман. Р.Моран ва Н.Гребневлар-нинг Огаҳийдан қилган таржималари ҳақида "Тил топишган дил-лар" номли мақоламда ёздим. Рус тили – улуг тил, унинг сўз-лашув доираси кенг. Рус тили орқали Огаҳийни оламга олиб чиқ-сак, савоб иш бўлур эди" [7,128].

Албатта, таржима ҳеч қачон аслият ўрнини босмайди. Ога-ҳий-га ўхшаган даҳо шоирларнинг бир неча маъно қат-лам-ла-ри-га эга, бадий санъатларга бой ва услубан мураккаб асарлари қай-та-қайта таржима қилиниши, ҳар бир авлод унинг тар-жи-ма-си-да қаламини синаб кўриши табиий. Бадий таржимачилик та-рақ-қиёти ва ҳар бир таржимоннинг индивидуал маҳорати бу тар-жималарда ўзини намоён қилиб бораверади. Матназар Абдул-ҳаким таржималари эса ўзининг ютуқ ва камчиликлари би-лан буюк ҳамюрти форсий меросининг илм таржималари бў-либ қолаверади. Келгусида амалга ошириладиган таржималар унинг ютуқларини ривожлантириб, тузатиб кетаверади.

REFERENCES

1. Абдулкарим ас-Самъоний. Насабнома (Ал-ансоб). VIII–XII асрда яша-ган ўзбекистонлик олимлар ҳақида маълумот (Ҳожи Ғабдулғафур Раззоқ Бухорий ва Комилжон Раҳимов таржимаси). – Бухоро, 2003.
2. Абдулҳаким М. Мангулик жамоли (Таржимон талқинлари). – Хо-разм: Маъмун академияси, 2009 (Мазкур китобга Огаҳий "Ашъори фор-сий"сининг қўлёзмаси илова қилинган).
3. Абу Мансур ас-Саолибий. Йатимат ад-дахр (И.Абдуллаев таржи-ма-си). – Тошкент: "Фан", 1976.
4. Азизлар анжумани. – Тошкент: "Ўзбекистон", 2008 (Огаҳийнинг М.Абдулҳа-ким таржимасидаги шеърларидан келтирилган барча мисол-лар шу нашрдан олинди. – Э.О.).
5. Аҳмедов А. Огаҳийнинг форсий мероси / Атоқли шоир, тарих-на-вис, таржимон (Огаҳий ҳақида мақолалар). Тошкент: "Халқ мероси", 1999.
6. Исомиддинов З. Сўздан сўзнинг фарқи бор / Таржима санъати (Ма-қолалар тўплами). 6-китоб. Тошкент Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985.
7. Матназар Абдулҳакимни эслаб... (Шоир ва таржимон Матназар Абдул-ҳаким ҳақида хотиралар, илмий тадқиқотлар). – Тошкент: "Lesson press", 2016.
8. "Моҳият" газетаси, 2006 йил 17 март.
9. Огаҳий. Асарлар, VI жилдлик, 2-жилд (Нашрга тайёрловчи: С.Доли-мов). – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1972.
10. Огаҳий. Таъвиз ул-ошиқин (Нашрга тайёрловчи: Хуршид). – Тошкент: "Фан", 1960/
11. Хоразм Маъмун академияси. – Тошкент: "Фан", 2005.